

חבל נחלתו

סימן י

האכלת חמץ לכלב של הפקר

שאלה

האם מותר לבער חמץ בפסח ע"י האכלתו לכלב של הפקר, ומה הדין בשאר אסורי הנאה?

תשובה

א. נאמר בתלמוד ירושלמי פסחים (פ"ב ה"א): "אמר רבי בון בר חיייה קומי רבי זעירה זאת אומרת שמותר להאכילו לבהמת הבקר התיב רבי ירמיה והתנין מפרד סבר רבי ירמיה ככרות אמר ליה רבי יוסה לא אמר אלא מפרד מכיון שפירדו בטל ואיידא אמר דא לא יאכל חמץ היום אפילו לכלבים **הרי זה בא לאוסרו בהנייה**. מה אגן קיימין אם לכלבו ההני איסור הנייה, אלא כי נן קיימין אפילו לכלב אחרים זאת אומרת שאסור להאכילו לבהמת הבקר".

פרש קרבן העדה:

"זאת אומרת. מדתני במתני' ומטיל לים אף על גב שהדגים אוכלים אותנו או שיוכל לבא עכ"ס ויטלו אפ"ה מותר ש"מ שמותר להאכיל החמץ לבהמת הפקר. "והתנין מפרד. וסבר ר' ירמיה דהיינו ככרות הוא מפרדן, ש"מ שאסור להאכיל לבהמת הפקר, דאי מותר למה ליה לפרד ינחם כך שלימין ברשות הרבים. "לא אמר אלא מפרד. כדי שיבטל ולא ישים לבר עליו אבל לפרדם שלא יהא ראוי לשום דבר אינו צריך דאף אם יאכלנו בהמת הפקר ליכא איסורא.

"ואיידא אמר דא. והיכן אמר דבר זה שאסור להאכיל לבהמת הפקר. "ה"ג לא יאכל חמץ היום אפילו לכלבים במה אגן קיימין וכו' כן הוא גי' הטור".
הראשונים והאחרונים חלקו האם דברי הירושלמי נתקבלו להלכה והאם הם נוהגים אף בשאר איסורי הנאה.

ב. ישנם ראשונים שהביאו זאת להלכה. הראב"ה (ח"ב, פסחים סי' תיד) כתב: "זאת אומרת אסור [להאכילו] לבהמת הפקר. ומיכן נמי ראה שאי אפשר למכור גבי חמץ חוץ מדמיו לגוי, דמה לי גוי ומה לי בהמות הפקר דאסור".

והטור (או"ח סי' תמח) כתב: "ואוסר עוד בירושלמי להאכיל חמצו בפסח אפילו לכלב של הפקר שאינו נהנה בו כלום דגרסינן בפ' כל שנה לא יאכיל חמץ לכלבים במה אגן קיימין אם לכלבו היא הנייה אלא כאן אגן קיימין **אפילו לכלב של אחרים**, זאת אומרת אסור להאכיל לבהמת הפקר".

ובאר הבית יוסף: "ועל מ"ש ואוסר עוד בירושלמי (פ"ב ה"א) להאכיל חמצו בפסח אפילו לכלב של הפקר וכו'. מצאתי כתוב **להאכיל בהמת חבירו חמץ שאינו שלו אלא מוצאו בתוך הפסח נראה דאסור** כדדריש בירושלמי לא יאכיל חמץ אפילו לכלבים של הפקר".

עולה מהראשונים לאסור נתינת חמץ לבהמת הפקר מגזירת הכתוב לא יאכל חמץ כגזירה מיוחדת דוקא לגבי חמץ.

1. בכנה"ג (או"ח סי' תמח) כתב שהוא משו"ת מהרי"ל סי' קצג וכוונתו כנראה לסי' קסא.

חבל נחלתו

איסורי הנאה שאין דינם בשריפה להפקירם, ומבאר שכיון שדינם קבורה יש חשש שיבוא בהם לידי תקלה של הנאה מהם. ומביא את הירושלמי בחמץ כראיה לכל איסורי הנאה. וכ"כ באיסור והיתר (כלל כא סי' יב) לגבי בשר בחלב.

וכן בשר"ת תשב"ץ (ח"ג סי' רצג) כתב בתוך דבריו בתשובתו: "והשגגה השנית שהטרפה שטרפה ארי אסורה בהנאה וזה אינו כן שהרי התירה הכתוב בפירושו שנאמר לכלב תשליכון אותו וה"ה לשאר הנאות **שדברים האסורין בהנאה אין מאכילין אותם לכלב ואפי' לכלב של הפקר** כמו שהוא מוזכר בפסחים ירושלמי בפ' כל שעה (ה"א)". רואים שאף התשב"ץ סובר כהגה"מ שכל איסורי הנאה אסורים להאכילם אפילו לכלב של הפקר.

ה. בשו"ע (או"ח סי' תמח ס"ו) פסק: "אסור להאכיל חמצו בפסח אפילו לבהמת אחרים או של הפקר".

ובאר המשנה ברורה (ס"ק כו-כח):

"בפסח – מיירי שמצא חמץ בביתו בתוך הפסח וה"ה בע"פ משענה ששית ומעלה וקמ"ל דכשם שאסור להאכיל לבהמתו דמקרי הנאה כן אסור להאכיל לבהמת הפקר וכתבו האחרונים דה"ה דאסור בזה **בחמץ שנבר עליו הפסח**".

"אפילו לבהמת אחרים – של עכו"ם [הגר"א]".

"של הפקר – דיש לו הנאה במה שממלא רצונו להשביע לבהמה ועיין בב"י דאפילו במוצא חמץ שאינו שלו ג"כ אסור להשליך לפני כלב".

ג. אמנם רש"י (פסחים ה ע"ב) כתב: "שמע מינה – מדלא נפקא ליה דהאי יום הראשון ערב יום טוב הוא, אלא משום דאסור להבעיר ביום טוב – שמע מינה סבירא ליה כר' יהודה, דאמר לקמן בפרק כל שעה [כא, א, וכו', ב] אין ביעור חמץ אלא שריפה, ויליף לה מנותר, דאי השבתתו בכל דבר סבירא ליה – **לוקמיה ביום טוב, ויבערנו בדבר אחר, יאכילנו לכלבים או ישליכנו לים**". רואים מרש"י שלפי מ"ד שביעור חמץ אינו רק בשריפה (שנפסק להלכה) אלא בכל דבר מותר להאכילו לכלבים ביו"ט!² עולה שישנה מחלוקת ראשונים האם לפסוק כירושלמי ולאסור נתינת חמץ לבהמת הפקר. אולם יש ראשונים מהם משמע במפורש שהאיסור הוא בכל איסורי הנאה שאין דינם בשריפה.

ד. בהגהות מיימוניות (הל' חמץ ומצה פ"ג ה"א) כתב: "ריב"ק היה אוסר להשליך חמץ במקום הפקר דחזינן בתמורה (לג ע"ב) כל איסור הנאה מצריך להו קבורה ומביא ראיה מירושלמי: לא יאכיל חמץ אפילו לכלבים במה אגן קיימין אם לכלבו היינו הנאה אלא אפילו לכלבים אחרים והא דתנן מפרד היינו משום דממחי ליה מיא קודם שיבא לידי איסור אכילה, מיהו קודם זמן איסורו יכול להשליכו לכל מקום שהעורבים מצויים שם הואיל ולא נאסר בהנאה ובהא מיירי דחצר אין צריך בדיקה, ואם ימצא חמץ בחצר אחר זמן איסורו אסור להניחו שם כדי שיקחוהו העורבים, דעיקר ביעור חמץ שריפה, ע"כ".

עולה מדברי הריב"ק שאוסר בכל

2. בחי' שפת אמת (כא ע"א) על המשנה רצה לומר שרש"י סובר כירושלמי.

וכן העיר חתנו של השפ"א הרב בידרמן (שהוציא כתבי חותנו השפ"א לאור): "אכן לפמ"ש הלבוש (סי' הנ"ל) דאסמכוהו רבנן אקרא ע"ש משמע דמדאורייתא מותר להאכיל לבהמת הפקר וכ"כ בתשו' זקני הפנ"י (ח"א סי' י"ב) להוכיח מדברי רש"י לעיל (ה: ד"ה ש"מ) י"ל דבע"פ בשענות דרבנן ובחמץ אחה"פ לא אסרו ועי' במנחות (ק"א ב) ברש"י ד"ה מה ובשטמ"ק ובצ"ק שם".

ומגיע הרב בידרמן למסקנה שכיון שהאיסור מדרבנן בשעות דרבנן או בחמץ שעבר עליו הפסח יהיה מותר להאכיל בהמת נכרי. ובניגוד לנאמר בחק יעקב (ס"ק כב) ובמקור חיים (ס"ק טו) שהאיסור הוא אף בחמץ שעבר עליו הפסח. אמנם מהראשונים לעיל משמע שסברו שהוא איסור מן התורה.

כאמור בשו"ת פני יהושע (או"ח סי' יב) אינו בעל חידושי פני יהושע על הש"ס) סבר שאיסור האכלה לבהמת נכרי או הפקר מדרבנן ומתוך כך יצא להקל בכך בשעת הצורך.

השיב על דבריו בנשמת אדם (חלק ב-ג, הלכות שבת ומועדים כלל קיט): "ומצאתי בשו"ת פני יהושע שכתב שסמך על דברי הב"י (=להניחו ברה"י) והורה הלכה למעשה באחד ששכח למכור חמצו, וז"ל, אמרתי שישליכנה [במקום הפקר לכלבים או] לחזירים דלאחר שש השבתתו בכל דבר לדעת הרבה פוסקים וילך משם והנכרים לא

במקור חיים (לגאון ר"י מליסא) בחידושים כתב במפורש שבשאר איסורים פרט לחמץ בפסח אין איסור בנתינה לבהמת הפקר, ובביאורים באר זאת, ומשמע מדבריו שרש"י ותוס' חלקו על הירושלמי אף בחמץ³.

הרב זצ"ל בשו"ת אורח משפט (או"ח סי' קא) כתב שאיסור האכלה לבהמת הפקר הוא מן התורה ורק בחמץ. וז"ל: "ואע"ג דבאיסור האכלת חמץ לבהמה י"ל שיש בחמץ איסור מיוחד מה"ת, ועפ"ז י"ל דלא יהי' מועיל ג"כ הטעם דזה וזה גורם, לומר שיהי' רק מדרבנן, כדי שנוכל להשתמש בו בענין היתר הערמה, והוא מדברי הירוש' דר"פ כל שעה, שאמר התם לא יאכל חמץ, היום אפילו לכלבים, הרי זה בא לאסור בהנייה מה אגן קיימין, אם לכלבו ההני איסור הנייה, אלא כי נן (אגן) קיימין אפילו לכלב אחרים, זאת אומרת שאסור להאכילן לבהמת הבקר, ע"כ. והננו לומדים מתוך דברי הירושלמי הללו, שני דברים, חדא שאיסור האכלת איסורי הנאה לבהמתו מכלל איסור הנאה הוא מהתורה, שדריש קרא דלא יאכל אפי' לכלבו, ומקשה שא"צ קרא מפני שהוא בכלל איסור הנייה, ועוד אנחנו למדים שהחמץ יש איסור אפילו ליתן לכלבי הפקר, שבכל איסורי הנייה לא מצאנו איסור זה".

ו. הלבוש כתב שאיסור הירושלמי לבהמת הפקר הוא איסור מדרבנן ואסמכוהו רבנן אקרא⁴.

3. דבריו משתמעים לשתי פנים. ומביא מתוס' פסחים (כב ע"ב ד"ה ואבר מן החי) שסובר שאבר מן החי מותר להאכיל לבהמת הפקר, ואין מציין שחמץ אסור להאכיל לבהמת הפקר, אם משום שלא עסק בכך ואם משום שלא ס"ל הכי.
4. הלבוש שם הוסיף: "דעכ"פ יש לו הנאה ממה שמאכיל ומשביע את הבהמה ואפילו היא של הפקר". וזו כנראה כוונת המגן אברהם (סי' תמח סק"ט): "דמהנה הוא כשנותן לבהמה".

חבל נחלתו

יניחו לחזירים לאכול וישמרנו לו עד לאחר הפסח עכ"ל. עוד כתב בסי' י"ב וז"ל ובמקום הפסד יש לסמוך על רש"י דשרי להשליכו במקום הפקר כדכתב ב"י בסי' תמ"ו ולא כתב ראייה, ואני מצאתי בהדיא בדברי רש"י גבי ש"מ מדר"ע תלת, ש"מ אין ביעור חמץ כו' וכתב רש"י דאי השבתתו בכל דבר ישליכנו לכלבים, הרי שהתיר רש"י בהדיא למ"ד השבתתו בכל דבר להשליך לכלבים, עכ"ל פני יהושע.

"ואני בעניי אני רואה שום ראייה לדברי הב"י מהכא דע"כ לא התיר רש"י רק להאכילו לכלבים דבזה מבערו מן העולם לרבנן, ואף דס"ל זורר ומפרר לרוח או משליך לים, ס"ל לרש"י דהעיקר לבערו מן העולם דמאי שנא אם מאכילו לכלבים או מטיל לים, אבל להניחו ברשות הרבים כמ"ש הב"י מודה רש"י דאפילו לרבנן אין זה השבתה, ואם יהיה מונח שם בפסח אנפ"כ עובר עליו וכדאיתא בהדיא בירושלמי, וזו שדקדק רש"י שם וכי וז"ל יאכילנה לכלבים או ישליכנה לים' ולא כתב ישליכנה לכלבים או לים ומדשני בלישניה ש"מ דדוקא או בהשלכה לים או יאכילנה לכלבים ועכ"פ מבערו מן העולם.

"ומה שהקשה (הב"י) [הפני יהושע] שם שהרי אמרו בירושלמי ולא יאכיל לבהמת הפקר כדאיתא בסי' תמ"ח, י"ל דדוקא אם כוונתו להנות הבהמה זה אסור דאי משום ביעור יכול לבער במפרר לרוח, אבל אם כוונתו להאכילה להתבער מן העולם ולקיים מצות השבתה דבענין אחר אי אפשר לקיים דביו"ט אסור לפרו, אתי עשה דתשביתו ודוחה לא תעשה דלא יאכל, דהוי שפיר בעידנא דמעקר לאו כו'. ואין לדקדק מרש"י ד"ה כופה [עליו] כלי שכתב דהא לא חזי

לאפוקי ובב"י וכו', משמע אבל בלא ביטול שרי לטלטולי ואפוקי, זה אינו, שהרי כתב רש"י שם ד"ה (חמצו של נכרי) [עושה לו מחיצה] ומשום חד יומא כו' ובלילה יבערנו, הרי שכתב רש"י דצריך לבער. ולפ"ז הוראה זו של פני יהושע שכתב דישליכנה לפני כלבים ודחק את עצמו ליישב הירושלמי דלא יאכיל לבהמת הפקר ודברי ריב"ן בסי' תמ"ה סעיף ג', ומזה הוכיח בראיות קלושות דמה דאוסר הירושלמי אינו אלא מדרבנן, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר דהירושלמי מיירי בעי"ט או בחול המועד שמוותר לבערו בשריפה או בפירור, רק שרוצה להנות לבהמת הפקר, זה אסור, כדקי"ל בכל מקום שיש עשה ולא תעשה אם יכול לקיים שניהם אינו דוחה, אבל ביו"ט דאי אפשר לבערו מן העולם כתב רש"י שפיר דיאכילנו לכלבים לשם מצות השבתה".

היינו הנשמת אדם סובר שאף רש"י מסכים שאסור להאכיל חמץ לכלב הפקר, אלא שמתיר להאכיל ביו"ט כביעור לחמץ. ומבין שהאיסור הוא מדאורייתא ונדחה מפני ביעור חמץ. ומשמע שרק בחמץ קיים איסור נתינה לבהמת הפקר ולא בשאר איסורים.

ז. הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ד הכ"ב) כתב: "נאמר בשור הנסקל ולא יאכל את בשרו... וכן כשיסקל לא ימכר ולא יתנו לכלבים ולא לעכו"ם לכך נאמר לא יאכל את בשרו"...

וכתב על כך האור שמח: "צריך לברר אם רק לכלבו אסרה רחמנא, או אף לכלבי הפקר. ודעתו היא שזהו איסור מן התורה בכל איסורי הנאה, ובתו"ד מביא את המקורות בש"ס וראשונים. ומסיק שם: "אבל כי מאכיל לבהמות הפקר ומהנה אותו זה

חבל נחלתו

ליתנם לפני בהמת הפקר. וכן חזר וחיזק דבריו בסימן קב. וכ"נ מהפרי ממגדים (א"א סי' תמח ס"ק ט).

ועי' שו"ת שואל ומשיב (מהד' א ח"א סי' רג) שדן בשאלות הן לגבי חמץ והן לגבי שאר איסורי הנאה ואינו מכריע בהן. וע"ע שו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' מט).

מסקנה

מחלוקת ראשונים האם רק לגבי חמץ נאסר ליתנו לבהמת הפקר או שבכל איסורי הנאה. ויש שהתירו לבערו ע"י נתינה לכלב הפקר ביו"ט משום מצות תשבתו (נשמת אדם).

שפיר חשבה רחמנא לנהנה באיסורי הנאה, שלא יהנה מגוף האיסור לא לשום עו"ג ולא לשום בעל חי, ודוק, ובספר מקור חיים (או"ח סימן תמ"ח חידושים סקט"ו) לא כן ידבר. ויעיין באיסור והיתר כלל כ"א אות י"ב מסיק בבשר בחלב דאסור ליתנו לכלב הפקר יעו"ש.

ועי' שו"ת (כללים מערכת א כלל רכג) שדעתו נוטה לפי רוב אחרוני זמננו לאסור בכל איסורי הנאה ליתנם לבהמת הפקר מצד ההנאה שבדבר, ולא מחשש תקלה. ובשו"ת בנין ציון (סי קא) דן בכך והסיק שרש"י לא פסק כירושלמי לגבי חמץ. וכן העלה שבערלה וכלאי הכרם אין איסור

סימן יא

חיוב בקרבן פסח למי שאין לו קרקע בארץ ישראל

מאן אמר לך הכי? אמר להו: רבי יהודה בן בתירא, אמרו: מאי האי דקמן? בדקו בתריה ואשכחיה דארמאה הוא, וקטלוהו. שלחו ליה לרבי יהודה בן בתירא: שלם לך רבי יהודה בן בתירא! דאת בניבין ומצודתך פרוסה בירושלים.

השאלה עולה מאליה: מדוע ריב"ב עצמו לא עלה לא"י ולבית המקדש והודיע להם ממעשיו של אותו ארמי.

כתב תוספות (פסחים שם ד"ה מאליה מי קספו לך): "ורבי יהודה בן בתירא שלא עלה לרגל י"ל שלא היה לו קרקע או זקן היה שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו מראיה א"נ נציבין חו"ל היא כדמוכח בסיפרי בפ' ראה. ועוד בתרגום ירושלמי (בראשית י) וארץ ואכד וכלנה בארץ שנער

שאלה

האם מי שאין לו קרקע חייב בקרבן פסח, והאם קרקע בחו"ל מועילה לשם כך?

תשובה

א. מסופר בפסחים (ג ע"ב): "הוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים, אמר, כתיב (שמות יב) כל בן נכר לא יאכל בו, כל ערל לא יאכל בו ואנא הא קאכילנא משופרי שופרי. אמר ליה רבי יהודה בן בתירא: מי קא ספו לך מאליה? – אמר ליה: לא. – כי סלקת להתם אימא להו: ספו לי מאליה. כי סליק אמר להו: מאליה ספו לי. אמרו ליה: אליה לגבוה סלקא. אמרו ליה: